

6 Heisa rond zoet water

Krapte in het zoetwateraanbod kan samengaan met zowel strijd als verbroedering. Ook te veel water kan zowel tot heisa als tot samenwerking leiden. Datzelfde geldt voor moeilijkheden betreffende andere aspecten van watergebruik zoals scheepvaart en visvangst.

De evacuaties vanwege het te hoge water in het Nederlandse rivierengebied halverwege de jaren 90 hadden een verbroederend effect. De verbroedering kan ook traditionele tegenstellingen overbruggen. In het zeventiende-eeuwse Aleppo was er strijd om waterrechten, waarbij de in een buurt woonachtige moslims, joden en christenen zich aaneenschaarden om andere buurten te bestrijden. Maar veel vaker is er heisa. In het huidige Zuid-Irak voerden ongeveer 4500 jaar geleden twee steden, Lagash en Umma, een oorlog over irrigatiewater. Wie terugkijkt op de geschiedenis van Europa, het Nabije Oosten, Afrika en China gedurende de afgelopen twee millennia, ziet een sterke correlatie tussen extreme droogte of extreme regenval en gewapende strijd.

Heisa is ook in Nederland niet vreemd. Tijdens de vijftiende eeuw woedde er een heuse zalmoorlog in de Delta van Rijn en Maas. Maar meestal blijft de heisa bij woorden. Nederlandse waterschappen ruziën onderling sinds mensenheugenis over van alles en nog wat, maar vooral over wat net over de grens met andere waterschappen gebeurt. En ook binnen waterschappen wordt er heel wat afgetwist. Een studie die de zestiende eeuw betreft, laat decennialange ruzies zien tussen de hoogheemraden die het waterschap Delfland leidden en de 'ambachtsbewaarders' van Maasland die zich met het waterbeheer in polders bemoeiden. Er was eeuwenlang heisa tussen de relatief oude Mijzenpolder en de relatief nieuwe droogmakerijen zoals de Beemster over het waterpeil in Noord-Holland. De bewoners van de Mijzenpolder gingen daarbij zover dat ze knoeiden met de meting van het waterpeil in Avenhorn. In mei 2010 liep een twist tussen inwoners van de Horstermeer enerzijds en het waterschap en de Vereniging Natuurmonumenten anderzijds over het waterpeil in de polder uit de hand. De bewoners verwijderden een stuw en riepen de republiek Horstermeerpolder uit, compleet met een eigen volkslied en vlag.

6.1 Heisa over schaars water

Schaars water is bijna een recept voor twisten. Een recent voorbeeld daarvan is te vinden in Israël en Palestijns gebied.

Waterkrapte in Israël en Palestina

Aan het begin van de oorlog rond het ontstaan van de staat Israël (1948) bliezen Arabieren een pijpleiding op die water vervoerde naar kibbutzim in de Negev-woestijn. Voorafgaand aan de oorlog van 1967 was er een langdurige crisis over het aftappen van

Jordaanwater, vanaf 1963 aangemoedigd door de grootmachten van de Sovjet Unie en de Verenigde Staten. Na een periode waarin de misvatting werd opgeruimd dat Israël een land van melk en honing was dankzij overvloedig grondwater, werkte Israël aan een National Water Carrier die Jordaanwater richting Negev-woestijn voerde. Syrië en Libanon ondernamen tegelijkertijd activiteiten om zo min mogelijk Jordaanwater naar de Joodse staat te laten stromen. In de tijdvakken 1951 tot 1953 en 1964 tot 1966 vonden daarbij schotenwisselingen plaats. Het heftigst ging het toe in de laatstgenoemde periode. De eerste aanslag van Fatah in Israël in 1964 betrof de pijp waarmee Jordaanwater werd afgetapt voor de National Water Carrier. Jordanië bombardeerde in 1965 een Israëlische waterleiding in Kamin. Omgekeerd wist Israël met bombardementen de aanleg van kanalen voor het aftappen van Jordaanwater in Syrië en Libanon te stoppen.

In 1967 verklaarde de toenmalige Israëlische premier Eshkol, dat water 'voor Israël een kwestie van overleven is' en dat het land 'alle noodzakelijke middelen zal gebruiken om het water te laten vloeien'. Door de Joodse staat wordt nog altijd groot misbaar gemaakt wanneer Syrië of Libanon extra water dreigen te onttrekken aan 'hun deel' van de Jordaan. Na 2001 gold het misbaar het plannen van Libanon om nieuwe pompen te installeren bij het riviertje Wazzani.

Er is in Israël en de Palestijnse gebieden thans een structureel watertekort van ongeveer 12 kubieke kilometer en het blijkt tot nu toe onmogelijk daar een structurele oplossing voor te vinden. Ook belangrijk is de ongelijke verdeling van water in Israël en de bezette gebieden. Van het water beschikbaar voor Israëli en Palestijnen, verbruiken de Israëli ongeveer 95%. Veel Palestijnen zijn daarover boos, maar veel Israëli vinden dat terecht, omdat de Palestijnen minder efficiënt zouden omgaan met water. In de intifada die vanaf 2000 bij vlagen de Westoever van de Jordaan teistert, is van Palestijnse zijde de strijd gedeeltelijk gericht tegen de waterbronnen van Joodse nederzettingen en neemt het Israëlische leger regelmatig de watervoorziening van Palestijnse kampen en steden op de korrel.

In de Gazastrook gaat het inmiddels met de watervoorziening helemaal verkeerd. Agrarische productie behoort daar tot de weinige mogelijkheden om iets te verdienen en draagt er belangrijk toe bij dat de grondwaterspiegel snel daalt. De jaarlijkse toevoeging aan het grondwater bedraagt er honderd miljoen kubieke meter en het jaarlijkse verbruik 1,6 maal zoveel. In 2006 was de grondwaterspiegel in Gaza tot ongeveer 13 meter beneden het zeeniveau gedaald. Met als gevolg onder meer verzilting van het grondwater die de toekomstige agrarische productie bedreigt.

Een andere uiting van de waterkrapte is het lot van de Dode Zee. Aan de Jordaan wordt zoveel water onttrokken dat de afvoer naar de Dode Zee is gedaald van ruwweg 1370 naar ongeveer 300 miljoen kubieke meter per jaar. Daardoor is de waterspiegel van de Dode Zee in de afgelopen dertig jaar jaarlijks met 70 centimeter verminderd. Ook de klimaatverandering bevordert de verdamping van zeewater. Om deze redenen valt jaarlijks ongeveer 4 vierkante kilometer zeebodem droog en daalt het volume van de Dode Zee jaarlijks met ongeveer een halve kubieke kilometer. Als dat zo doorgaat, valt de Dode Zee als geheel over ongeveer vijftig jaar vrijwel droog. Door de daling van de zeespiegel stroomt in toenemende mate grondwater uit het omliggende gebied de Dode Zee in. Daarbij worden in de bodem aanwezige zoutafzettingen weggespoeld, wat er op zijn beurt toe leidt dat er regelmatig grote gaten vallen in de wegen rond de Dode Zee.

Recente heisa over waterkrapte is niet beperkt tot Israël en Palestina. Jordanië protesteert al jaren tevergeefs bij Syrië tegen de, gegeven de bestaande akkoorden, te grote hoeveelheid water die Syrië aan de rivier Yarmoek onttrekt. In Jemen draagt de waterkrapte bij tot de spanningen die ten grondslag liggen aan de gewapende conflicten die daar woeden.

Somalië is in belangrijke mate een strijdtoneel geworden doordat clans van nomaden uit het relatief droge noorden naar het relatief natte zuiden trokken. In Ethiopië leidden recente droogtes tot de verhuizing van 600 000 mensen en aanzienlijke bijbehorende conflicten. Door droogte mislukte oogsten leidden bij vlagen tot bloedige conflicten tussen de Guji en Borena in Zuid-Ethiopië. De burgeroorlog in Darfur en de schermutselingen in het aangrenzende deel van Tsjaad worden bevorderd doordat de regenval sinds 1971 met 15 tot 30% is verminderd ten opzichte van de daaraan voorafgaande periode. Dit leidt tot de migratie van nomaden vanuit drogere gebieden naar streken waar het traditioneel nat genoeg is voor landbouw. In Zuid-Soedan loopt de spanning weer op doordat nomadische herders vanwege de droogte zich gedwongen zien te verhuizen naar het gebied waar de akkerbouwende Nuba wonen. Indiase kranten staan bol van ruzies over waterputten. En in 1990 gingen Kyrgiezen en Oezbeken elkaar te lijf over de krappe watervoorraad in Osh.

6.2 Rivaliteit

Rivaliteit en rivier hebben een zelfde stam. Volgens etymologen is een rivaal iemand die water uit dezelfde stroom gebruikt. Voor rivaliteit betreffende de rivieren hoeven we niet ver van huis. De Westerschelde is al eeuwenlang het toneel van touwtrekken tussen de Noord-Nederlandse havensteden en Antwerpen. Sinds Zeeland in 1321 voor het eerst tol hief op de scheepvaart naar Antwerpen, is het niet meer echt goed gekomen. Het meest dramatisch was de situatie tussen 1585 en 1795. In deze periode werd de zeescheepvaart naar Antwerpen geblokkeerd. In 1830, toen Nederland en België uiteengingen, werd de Schelde weer afgesloten. Daaraan kwam in 1839 formeel een einde met het scheidingsverdrag tussen beide landen. Na de Eerste Wereldoorlog wilde België van het gezeur af zijn en zocht het genoegdoening voor de verwoestingen van de oorlog door Zeeuws-Vlaanderen in te lijven. Tevergeefs, meer recent is de uitdieping van de Westerschelde een punt van ongemak tussen België en Nederland. Uitdiepen van de Westerschelde helpt de haven van Antwerpen, de rivaal van Rotterdam. De onderhandelingen daarover en de uitvoering van het in 2005 bereikte akkoord hadden en hebben dan ook de snelheid van een slak.

De Schelde is niet het enige object van internationale heisa over rivieren. De Syr Darya en de Amu Darya zorgen voor onenigheid in Centraal-Azië (tussen Afghanistan, Turkmenistan, Kazakstan, Uzbekistan, Tadjikistan en Kyrgyzstan). De ruzies gaan over waterkrachtcentrales, visvangst en irrigatie. De verdragen over de Syr Darya die in 1992 en 1998 zijn gesloten, worden door geen van de betrokken landen nageleefd. In 2001 waren er overstromingen van de rivieren Sutley en Sinag die in India 130 mensenlevens eisten en ongeveer 50 miljoen dollar schade aanrichtten. Daarop brak een ruzie uit tussen India en China over het beweemde versneld afvoeren van

bovenstrooms water op Tibetaans grondgebied. Onder de Mekongstaten, die deel uitmaken van de Mekong Commissie (Cambodja, Laos, Thailand en Vietnam), is er grote ergernis over China. Dit land heeft geweigerd te participeren in de Mekong-commissie, maar is wel vrolijk bezig met de planning en bouw van vijf stuwdammen in het stroomgebied van de Mekong. Voor de Salween-rivier, die door China, Birma (Myanmar) en Thailand stroomt, zijn er niet met elkaar verenigbare plannen voor dambouw. En dat zijn voorbodes voor meer problemen. China is een tegenstander van verdragen over grensoverschrijdende rivieren, maar is wel in het bezit van Tibet, waarin de oorsprong ligt van een groot deel van de rivieren die Pakistan, Bhutan, Nepal en Bangladesh bedienen.

Een ander voorbeeld van ongemak is het stroomgebied van de Ganges/Brahmaputra: een twistappel tussen een aantal deelstaten van India, Nepal en Bangladesh. Zo heeft de Farakka-dam, die de stroom water richting Bangladesh vermindert, veel kwaad bloed gezet in het laatstgenoemde land. In 1996 werd de dalende waterafvoer benedenstrooms de Farakka-dam zorgt voor blijvend ongemak. En India heeft ook ruzie met Pakistan. Pakistan meent dat India een verdrag uit 1960 over het water in het stroomgebied van de Kashmir-rivier niet nakomt, en beschuldigt Indiase investeerders ervan dat ze met de bouw van waterkrachtcentrales het irrigatiewater in twee rivieren die van Afghanistan naar het noorden van Pakistan stromen laten opdrogen. De bouw van een grote stuwdam in de Ksihenganga-rivier door India doet de spanningen over Kashmir verder toenemen.

Ook de waterkwaliteit van rivieren is een bron van internationale heisa. In het kruitvat van de Kaukasus loopt de rivier de Kura-Arak, onder meer door Armenië, Georgië en Azerbeidzjan, waar groeiende onmin bestaat over vervuiling. Een van de pijnpunten tussen Griekenland en Macedonië is de beweerde watervervuiling van een meer op de grens van beide landen door Griekse boeren. Deze vervuiling zou Macedonische vissers schaden. Argentinië en Uruguay ruziën over de lozingen van een papierfabriek op de Uruguay-rivier. In de jaren zestig tot en met tachtig was er regelmatig Nederlands ongenoegen vanwege Franse en Duitse lozingen op de Rijn. En meer recent hebben Nederland en Wallonië het met enige regelmaat aan de stok over lozingen op de Maas die het nodig maken in Nederland de waterinname uit de Maas stil te leggen.

Oorlog om water

De spanningen over de Schelde, Rijn en Maas waren geen wapengekletter waard, maar dat is bij rivieren en kanalen niet altijd zo. In de achttiende en negentiende eeuw was de politiek van de Egyptische heersers gericht op volledige militaire controle over de Nijl, inclusief de Blauwe Nijl. Dit om de toevoer van voldoende water veilig te stellen. Met dat doel werd in 1820 Soedan bezet, en daarop volgde een oorlog tegen Ethiopië, die overigens in 1875/1876 door Egypte werd verloren. In 1929 kwam het, onder Engelse regie, tot een verdrag dat Egypte recht gaf op 87% van het Nijlwater plus een vetorecht ten aanzien van bovenstroomse projecten. In de tweede helft van

de twintigste eeuw, nadat het Engelse koloniale bestuur te einde kwam, waren er heftige ruzies tussen Egypte en Soedan compleet met Egyptische dreigingen van militair ingrijpen. In 1979 verklaarde de Egyptische president Sadat: 'water is het enige dat Egypte tot een oorlog kan brengen'. Rond 1990 torpedeerde Egypte financiering van een dam in de Blauwe Nijl (Ethiopië). In 1993 ging de knop tot op zekere hoogte om door de totstandkoming van regelmatig overleg tussen de landen in het stroomgebied van de Nijl: de Nijlcommissie. Maar de spanningen ebden daardoor niet weg. Na 11 jaar vergaderen over een verdrag dat de verdeling van Nijlwater bij een commissie zou leggen, viel in mei 2010 het doek voor de Nijlcommissie. Ethiopië, Ruanda, Oeganda en Tanzania tekenden het nieuwe verdrag over de waterverdeling. Soedan en Egypte niet. Egypte verklaarde alleen te kunnen leven met een verdrag dat de bestaande toewijzing aan Egypte van 55,5 miljard kubieke meter Nijlwater ook in de toekomst zou veilig stellen. Dat is gegeven de verandering van het klimaat vermoedelijk hoe dan ook onmogelijk.

Toen in 1869 het Suez-kanaal werd geopend, voorspelde de ontwerper daarvan, Ferdinand de Lesseps, dat hij de plaats voor een toekomstig slagveld had gemarkeerd. Daarna speelde het Suez-kanaal inderdaad drie keer een belangrijke rol in een oorlog. Alles bijeen zijn de afgelopen 50 jaar 37 gevallen gemeld, waarin staten in gewapend conflict raakten over rivieren en kanalen. Meestal waren dat gewapende schermutelingen van kleine omvang. Maar dat is niet altijd het geval. In 1969 raakten de Sovjet Unie en China bijvoorbeeld slaags over de grensrivier Oessoeri. De strijd duurde zeven maanden en eiste 3000 doden. Iran en Irak maakten al vele decennia ruzie over het water van de Eufraat en de Tigris met haar zijrivieren, voordat het in 1980 tot een oorlog kwam die in belangrijke mate draaide om het bezit van de Shat el Arab, de uitmonding van Eufraat en Tigris in de Perzische Golf.

Ruzie over stuwdammen

Een relatief nieuwe variant in de traditie van heisa over water betreft stuwdammen. Sinds de Iran-Irak oorlog in de jaren 80, is de ruzie over Eufraat en Tigris verschoven naar het bovenstroomse deel daarvan. De bouw van stuwmuren in Zuidoost-Turkije staat daarbij centraal. Turkije beschouwt de Eufraat en de Tigris als 'Turkse wateren' en meent dat de benedenstroomse landen moeten leven met de Turkse waterwerken, zoals Turkije moet leven met de Arabische olie. Halverwege de jaren negentig dreigde de Turkse president Özal Syrië met beperking van de watertoevoer als het land niet zo stoppen met steun aan Koerdische rebellen. In 1998 belandden Syrië en Turkije in hun ruzie over de bouw van stuwdammen op de rand van een gewapend conflict. Jamal Batikh, lid van de landbouwcommissie van het Irakese parlement, zei in 2009 dat 'Iran en Turkije Irak de wateroorlog hebben verklaard'. Door de verminderde hoeveelheid water in Irakese stuwmuren wordt de landbouw inderdaad bemoeilijkt en ontvolken de laatste jaren in de buurt van Bagdad agrarische dorpen. Het kan ook heftiger. In de Tweede Wereldoorlog, de Korea-oorlog, de Vietnamoorlog, de oorlog tussen Irak en Iran en de oorlog rond het uiteenvallen van Joegoslavië werden stuwdammen gebombardeerd.

Daarnaast kunnen stuwdammen worden gebruikt om benedenstrooms de boel te ontregelen. Zo heeft Zuid-Korea dammen en dijken gebouwd om te voorkomen dat het opengooien van de Kumgansan-dam in Noord-Korea, Seoul zal overspoelen. En ook op andere manieren zijn stuwdammen verbonden met heisa. De Pak Mun Dam in de Mekong-rivier (1994) veroorzaakte een eis tot schadevergoeding door bovenstrooms wonende boeren en vissers, die door de bouwer van de dam (Thailand) nog steeds niet is gehonoreerd, en Mozambique maakt ruzie met Zuid-Afrika over de schade door verzilting als gevolg van dambouw in de Incomati-rivier.

Binnenlandse heisa

Water geeft niet alleen aanleiding tot heisa *tussen* landen. In de middeleeuwen was het aanvankelijke standpunt van Europese rechtsgeleerden dat het stromende water van Europese rivieren 'van nature' tot het gemeenschappelijk erfgoed behoort. Dat ging niet goed. Roofridders hadden niets met 'gemeenschappelijk erfgoed' en persten scheepvaarders af. Vissers die hun netten uitzetten, en watermolenbezitters die water wilden opstuwen, belemmerden de scheepvaart. Deze rivaliteit leidde al snel tot ruzies. En de toe-eigeningen van de rivier gaven weer aanleiding tot interventies van 'hogehand'.

Vergiftiging van putten als strijdmiddel zat bij Europeanen zo 'tussen de oren' dat ook onterechte beschuldigingen van putvergiftiging gedonder gaven. Tijdens een pestepidemie (1347-1349) werden 'de joden' ervan beschuldigd deze veroorzaakt te hebben door de vergiftiging van putwater. Naar verluid werden om die reden in een aantal IJsselsteden, Utrecht en Arnhem, in 1349 alle joden levend verbrand. Ook in andere steden, waaronder Keulen, Frankfort, Straatsburg en Bazel, werden joden uitgemoord vanwege de vermeende vergiftiging van putwater met de verwekker van pest. In 1831 werden Hongaarse edellieden ervan verdacht door de vergiftiging van putten cholera te hebben uitgelokt. Dit koste diverse adellijken de kop.

De negentiende-eeuwse schrijver Mark Twain schreef over het 'Wilde Westen: 'whisky is om te drinken en water om over te vechten'. En inderdaad was er in het westen van Noord-Amerika gedurende de negentiende eeuw ruzie van velen met velen over water. Mensen die benedenstrooms woonden, twistten met lieden die bovenstrooms water onttrokken. Oorspronkelijke bewoners hadden het aan de stok met kolonisten. Degenen die het eerste water benutten, ruzieden met bewoners die later kwamen. In het twintigste-eeuwse Kansas werden waterdisputen nog altijd voor een deel met de wapens beslecht. Indianen langs de Columbia River in de Verenigde Staten hebben het al decennialang aan de stok met overheidsinstanties over visrechten. Dit leidde onder meer tot kaping van een veerboot.

De Colorado is het voorwerp van onmin tussen een aantal deelstaten van de USA. In 1934 rustte de Amerikaanse deelstaat Arizona zelfs een eigen marine uit met het doel een bovenstroomse dam en de bovenstroomse aftap van Coloradowater te voorkomen.

Sinds 1990 bevechten drie staten in het Zuidoosten van de Verenigde Staten, Florida, Georgia en Alabama, elkaar voor de rechter over de toedeling van water uit de

Chathochee- en Flint-rivier. In Californië zijn er volop spanningen tussen boeren, steden en natuurbeschermers over waterrechten. Los Angeles tapt sinds 1913 het water van de Sierra Nevada River af en sinds 1923 het water van de Owens River. De aftapperij decimeerde de landbouw in de valleien van beide rivieren. De boeren langs de Owens River waren zo getergd dat ze de pijplijn met zoet water richting Los Angeles elf keer hebben opgeblazen. Los Angeles zette door, maar meer recent heeft de rechter bepaald dat Los Angeles veel minder water mag onttrekken aan de Owens River.

Staatsbemoeienis

In 1969 kwamen Peruviaanse stedelingen in opstand tegen het private eigendom van water. Het water werd staats eigendom, waarop de Peruviaanse regering het aan de stok kreeg met boeren in de Andes die traditionele rechten hadden op irrigatiewater uit bepaalde bronnen, beken, rivieren en meren. Ook in Bolivia en Ecuador kwamen boeren die meenden van oudsher recht op water te hebben, in opstand tegen regeringen die met nieuwe waterwetten kwamen. Een ander voorbeeld van binnenlandse heisa kwam uit de koker van de Iraakse president Saddam Hussein. In 1991 besloot hij de rebelse 'moeras-Arabieren' die in de delta van Eufraat en Tigris leven, aan te pakken. Met dammen, dijken en een nieuw kanaal (de 'Saddam-rivier'), werd de hoeveelheid water die de moerassen instroomde drastisch teruggebracht, en vele bewoners van het gebied verloren hun traditionele middelen van bestaan. De moerasbewoners verklaarden op hun beurt een 'water-jihad'.

De Indiase deelstaten Tamil Nadu, Karnataka en Kerala zitten elkaar regelmatig in de haren over de rivier Kaveri (Cauvery). In 1991 vonden door de bijbehorende ongeregelde heden 12 mensen de dood en sloegen honderdduizenden op de vlucht. Daarna zijn er transportblokkades geweest en schermutselingen, waarbij eveneens dodelijke slachtoffers zijn gevallen. Bij de ontvoering van een lokale filmster in april 2004 was een van de eisen der ontvoerders dat de stroomopwaartse deelstaat Karnataka meer Kaveriwater zou vrijgeven.

In India zijn er, naast de Kaveri en de Ganges, diverse andere rivieren die twistappel zijn tussen deelstaten. Het betreft onder meer de Yamuna, de Krishna, de Ravi en de Beas. De rivier de Krishna voerde rond 1960 ongeveer 57 kubieke kilometer water af naar de zee, in 2004 was dat nog maar 0,4 kubieke kilometer. De mensen die benedenstrooms langs de Krishna wonen, maken daar begrijpelijkerwijze heibel over. In het conflict over het water van de Yamuna heeft de deelstaat Hariyana enige malen de watertoevoer naar New Delhi afgesloten om claims kracht bij te zetten. In Tamil Nadu, langs de Palar en zijn zijrivieren, is een conflict uitgebroken tussen leerlooierijen die het water vervuilen en boeren die irrigatiewater willen gebruiken. In Pakistan is er al decennialang ruzie tussen de deelstaten Pundjab (bovenstrooms) en Sindh (benedenstrooms) over de verdeling van het water in het stroomgebied van de Indus. In 2001 raakten duizenden boeren aan de benedenloop van de Gele Rivier (China) slaags in een ruzie over de toedeling van water aan irrigatie, stedelijk en industrieel gebruik. Langs het Cambodjaanse deel van de Mekong is er regelmatig handgemeen over visrechten.

In Afrika zijn er onder meer heftige binnenlandse twisten over het water van de Pangani en de zijrivieren daarvan. In 2000 gingen in Tanzania dorpsbewoners elkaar te lijf over de verdeling van het schaarser wordende irrigatiewater uit de Hingili, een zijrivier van de Pangani. Langs de Pangani-rivier zelf zijn er conflicten tussen natuurbeschermers en watergebruikers, met onder andere als gevolg dat een natuurgebied in brand werd gestoken. Pogingen om vanwege de Tanzaniaanse staat orde op zaken te stellen met waterrechten en heffingen zijn goeddeels verzand. In en rond de Congolese plaats Dongo is er sinds 1946 heisa over visrechten. Bij de zoveelste gewapende ruzie daarover in 2009 kwamen 150 mensen om.

Heisa over water richt zich sinds mensenheugenis tegen de medemens. Maar dat was niet altijd zo. In de goede oude tijd konden riviergoden op hun donder krijgen als iemand iets niet beviel. De geograaf Strabo meldde een rechtszaak tegen de god van de rivier Meander (in West-Turkije) die door het verleggen van zijn loop de grenzen tussen de bezittingen aan zijn oevers had veranderd. Tijdens zware droogteperiodes werden de Chinese goden bedreigd met maatregelen als ze niet tijdig voor regen zorgden, bijvoorbeeld met eeuwigdurende verbanning, verwoesting van de tempel of slaags.

Een vergelijkbare gewoonte werd in de negentiende eeuw in Spanje gerapporteerd. Daar werden heiligen bestraft wanneer zij de gebeden om regen niet verhoorden.

6.3 Militaire wateren

Water kon ook een militaire functie hebben. In hoofdstuk 5 kwam al het strijdmiddel van vergiftigde, of anderszins onklaar gemaakte waterputten aan de orde. Maar er is meer. Tijdens een slecht verlopende veldslag van keizer Marcus Aurelius tegen de Germanen, baden de christelijke soldaten van het Romeinse leger om goddelijke steun. Deze kwam er in de vorm van een verschrikkelijke stortbui die de vijanden op de vlucht deed slaan. Waterwegen waren nogal eens belangrijke verdedigingslijnes. Rivieren fungeerden traditioneel als verdedigbare scheidslijn. Het Romeinse Rijk werd deels begrensd door de Rijn en de Donau. Achttiende-eeuwse geopolitieke theoretici benadrukten het belang van 'natuurlijke grenzen', zoals rivieren en waterscheidingen.

Waterlinies

Daarnaast zijn er door de mens gemaakte waterlinies. De grote koning Nebuchadnezar van Babylon gebruikte een systeem van kanalen om de stad te verdedigen en was de eerste bedenker van een waterlinie. Hij legde een dijk aan van de Eufraat tot de Tigris, waardoor de stad werd omgeven 'door een grote hoeveelheid water, met golven zoals de zee'. Deze aanpak maakte later ook in de Lage Landen school.

Vesting en forten in de Lage Landen werden al vroeg omgeven door gegraven wateren. Datzelfde gold voor latere vestingsteden. In plaatsen als Boertange en Naarden kan men dat nog altijd goed zien. Daarnaast werden, desgewenst, dijken onklaar gemaakt om de opmars van de tegenpartij via overstromingen (inundaties) te stuiten. Zo werden in 1383 dijken doorgestoken in de buurt van Sint Winoksbergen, Duinkerken en Broekburg om het Franse leger de weg af te snijden. Tijdens de

Tachtigjarige Oorlog werd het doorsteken van dijken een veelgebruikt strijdmiddel, met nogal eens catastrofale gevolgen voor de bewoners van het geïnundeerde gebied. Zo verdwenen door het doorsteken van dijken in Zeeuws-Vlaanderen, de dorpen Oud Schoondijke en Hannekenswerve van de kaart. Het nog altijd verdrinken land van Saeftinge danken we aan een uit de hand gelopen (en mislukte) poging in 1585 om het Spaanse leger met een waterlinie weg te houden bij Antwerpen. Op de inundatie-aanpak werd voortgebouwd met de Nederlandse Waterlinies die binnenvallende legers de pas moesten afsnijden.

Nederlandse waterlinies

De wortels van de Nederlandse waterlinies liggen in het ontzet van Alkmaar (1573) en Leiden (1574), waarbij het Spaanse beleg van deze steden werd gebroken door het omliggende platteland onder water te zetten. In 1628 werd een vaste waterlinie ingericht rond het strategisch gelegen Tholen. Waterlinies waren niet onneembaar, zoals al tijdens het beleg van het door het Spaanse leger bezette den Bosch (1629) bleek. De Spanjaarden hadden de omgeving van den Bosch onder water laten lopen, maar het leger van stadhouder Frederik Hendrik slaagde erin dit water met driehonderd door paarden aangedreven molens weg te pompen.

Een geïmproviseerde versie van de Hollandse Waterlinie ontstond in het rampjaar 1672. Toen werd tussen Zeeland en de Zuiderzee land onder water gezet om de gemeenschappelijke aanval van het Franse leger en de bisschoppen van Munster en Keulen te stoppen. Dat was een moeizame operatie. De regionale bevelhebber, generaal Wirtz, klaagde steen en been over boeren die de waterlinie saboteerden. Grote demonstraties beletten op een aantal plaatsen het doorsteken van de dijken en bewoners lieten her en der het opgezette water weglopen, zodat de grond weer droogviel. De Staten van Holland en Utrecht zegden de oproerigen een vergoeding toe, wat kalmerend werkte. Maar toen de vergoeding moest worden uitgekeerd, was de schatkist leeg.

Het geïnundeerde land van de Hollandse Waterlinie kwam onder enige decimeters water te staan. Daardoor werd het zicht op sloten ontnomen en de diepte van het water was niet genoeg om de linie te kunnen overvaren. De Franse koning Lodewijk XIV werd dat teveel. Hij keerde terug naar Versailles waar de waterpartijen overzichtelijker waren.

Na de Vrede van Nijmegen (1678) kreeg de Hollandse Waterlinie een permanente status. Sluizen en forten werden daarop ingericht. Ook werd aan de oostgrens van het land een waterlinie aangelegd die onbegaanbare grensgebieden (zoals veenmoerassen, die extra waterig werden gehouden met behulp van leidijken) aan elkaar reeg met waterige verdedigingswerken.

Een zwakte van de Hollandse Waterlinie was dat deze niet bestand was tegen vorst. Toen de gewoonte verdween om legers tijdens de winter in de winterkwartieren te houden, ging het mis. Franse troepen maakten in de winter van 1794-1795 dankbaar gebruik van het ijs om Nederland te veroveren. Na de Franse verovering werden waterlinies gebruikt om Engelse en Russische troepen die bij den Helder waren binnengevallen tegen te houden. Vooral de waterlinie Knollendam-Purmerend-Monnikendam bleek zeer effectief.

Na de ineenstorting van het Napoleontische rijk werden de Hollandse en oostelijke waterlinies hersteld. Tijdens de afscheidingsoorlog Nederland-België kwam daar een zuidelijke waterlinie bij. Grote stukken van het huidige grensgebied werden onder water gezet, ten dele voor meerdere jaren.

In de twintigste eeuw gingen de waterlinies langs de zuid- en oostgrens verloren. In 1922 viel het formele besluit alleen de vesting Holland met een waterlinie te blijven beschermen. In de maanden november 1939 tot mei 1940 werd deze onder water gezet. In 1940 bleek dat deze waterlinie zijn praktische betekenis kwijt was. Niettemin herleefde een waterlinie in NATO-kader, met het doel de Sovjetroepen te stoppen, die geacht werden via de Noord-Duitse Laagvlakte naar de Noordzee te denderen. Daartoe dienden de sluizen in de Afsluitdijk dicht te gaan en moesten opblaasbare dammen worden aangebracht die het Rijnwater richting IJssel zouden stuwen. Dit zou langs de IJssel een gebied van 5 kilometer breedte onder water zetten. In 1962, tijdens de Cubacrisis, werd fase 1 van deze verdediging geactiveerd met het sluiten van de IJsselmeersluizen. De Cubacrisis werd snel bezworen, anders was de evacuatie van 200 000 mensen nodig geweest. Daarna kwam de NATO-verdedigingslinie meer naar het oosten te liggen en werd de Hollandse Waterlinie begraven.

Ook in België fungeerden waterwegen als verdedigingslinies. Het Albertkanaal is mede gegraven met het oog op verdediging tegen een Duitse aanval. In combinatie met de Maas was dit kanaal tijdens de Wereldoorlogen de belangrijkste verdedigingslinie tegen de Duitsers. Ook de Zuid-Willemsvaart, het kanaal Dessel-Turnhout-Schoten en het kanaal van Gent naar Terneuzen waren voor Belgische militairen strategisch belangrijk.

Voorts werden waterwegen gebruikt voor militaire offensieven. Nederlands' eerste kanaal diende primair de mobiliteit van het Romeinse leger in de strijd tegen de oproerige lieden in Holland. In 1267 stuurde de Mongoolse keizer Khubilai Khan een vloot van ongeveer 400 schepen rivierafwaarts om de Vietnamezen te onderwerpen. Deze zetten een scheepsvaart op in de Bach Dang-rivier en vernietigden de vastgelopen schepen door brandstichting.

In de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw speelden kanonneerboten een belangrijke rol. Aan de Amerikaanse burgeroorlog leverde de strijd tussen op de Mississippi varende kanonneerboten en op het land gelegen forten een belangrijk aandeel. Tussen 1920 en 1941 patrouilleerden westerse kanonneerboten op de Yangtze-rivier om westerse bedrijven te beschermen en Japanners af te schrikken. In de Tweede Wereldoorlog veroverde Groot Brittannië met kanonneerboten op de Eufraat en de Tigris het huidige Irak.

6.4 Heisa over grondwater

Tot nu toe gaat het over oppervlaktewateren. Dat is een uitvloeisel van de eerder genoemde hydroschizofrenie, die ertoe leidt dat vaak onevenredig veel politieke aandacht gaat naar oppervlaktewater en onevenredig weinig naar grondwater. De rivieren in het zuidwesten van de Verenigde Staten vormen, zoals hierboven bleek, het

voorwerp van intensief en aandachttrekkend touwtrekken. Op het slaan van putten voor irrigatie wordt daar veel minder gelet. Een mooie illustratie is T. Boone Pickens, die eerder groot geld verdiende in de oliewinning en het opkopen en uitzuigen van bedrijven. Hij heeft zich, zwemmend in het geld, teruggetrokken op een ranch in Roberts County in Texas. Met al zijn geld kon hij geen deel van de Mississippi kopen, maar met grondwater ligt dat anders. T. Boone Pickens heeft zich voor honderdvijftig miljoen dollar ingekocht in de lokale tak van de Ogallala-aquifer, met de vergunning om deze jaarlijks voor 1,2% uit te putten. Daarmee is hij de grootste particuliere waterbezitter ter wereld. Hij werkt op het ogenblik aan de aanleg van pijpleidingen om dit water naar dorstige Texaanse steden als Dallas te vervoeren.

In Spanje trok een plan om grote hoeveelheden water van de rivier de Ebro af te tappen voor gebruik in het drogere midden en zuiden van Spanje veel politieke aandacht. Maar grondwateronttrekkingen worden door de politiek vrijwel ongemoeid gelaten. In grote delen van het agrarisch gebied in Zuid-Spanje valt de grondwaterspiegel dan ook als een baksteen. In Italië zijn er 1,5 miljoen illegale waterputten. Ondanks de snel dalende grondwaterspiegels, vooral in het zuiden van Italië, wordt daar praktisch niets aan gedaan.

Indiase deelstaten besteden veel politieke aandacht aan (deelstaat)grensoverschrijdende rivieren en komen met het nodige misbaar tot arrangementen, maar het grondwaterbeheer is een chaos. In India zijn meer dan 21 miljoen particuliere putten geslagen. Op veel plaatsen leiden deze tot snel dalende grondwaterspiegels. De tegenstellingen tussen arme boeren (met droge putten) en rijke boeren (die diepstekende elektrische pompen kunnen betalen) nemen daardoor toe. In de deelstaat Rajashtan zijn er regelmatig protestmarsen van, vooral arme, boeren die grondwater te kort komen, waarbij regelmatig (door de politie neergeschoten) doden vallen. In Mehdigan en Plachimada hebben boeren het aan de stok met de plaatselijke Coca-Cola fabrieken die volgens hen te veel grondwater verbruiken. In 2005 heeft de Indiase regering vastgesteld dat het 'zo niet verder kan', en is er regelgeving uitgevaardigd, gericht op het beschermen van de grondwatervoorraden. Voor de praktijk heeft dat echter tot nu toe niet veel uitgemaakt. De meeste deelstaten hebben de wetgeving niet overgenomen, en voor zover deze wel is overgenomen is de regelgeving gedeels een dode letter. Wanneer er wel iets is geprobeerd, is er veel weerstand tegen, ook al omdat veel arme boeren, niet ten onrechte, menen dat de regelgeving in de praktijk vooral zal neerkomen op het betalen van meer smeergeld aan ambtenaren en het bevoordelen van rijke boeren.

Op sommige plaatsen wordt thans wel met succes paal en perk gesteld aan de hydroschizofrenie. Zo is in de kuststreek van Orange County (Californië) een einde gemaakt aan het door overmatige grondwateronttrekking oprukkende zoute grondwater.

Meer dan 300 grote grondwatervoorraden overschrijden de landsgrenzen, dus ook internationale spanningen behoren tot de mogelijkheden. Tijdens de ernstige droogte tussen 1993 en 1996 daalden aan beide kanten van de grens tussen de Verenigde

Staten en Mexico de grondwaterstanden zo sterk dat de landbouwopbrengsten fors terugliepen, met als gevolg conflicten tussen de Verenigde Staten, Mexico, en de deelstaten Texas, Nieuw Mexico, Nuevo León en Tamapaulipas. De grote Nubische aquifer (grondwatervoorraad) heeft invloed op de watervoorziening van Egypte, Libië, Tsjad en Soedan. Met het in toenemende mate droogvallen van de traditionele bronnen in het desbetreffende gebied groeit de ergernis over het overmatige gebruik van water aan de andere kant van de grens.

6.5 Vreedzame oplossingen

Voor heisa rond water zijn vaak vreedzame oplossingen gevonden. Een zeer oude ingenieuze oplossing voor waterverdelingsproblemen is te vinden in de Bijbel, op de plaats waar de ontmoeting tussen (aartsvader) Jacob en Rachel wordt beschreven. De ontmoeting vond plaats bij een put die afgedekt was met een zware steen. Deze kon, zo meldt de Bijbel, alleen worden verwijderd wanneer *alle* op de put aangewezen herders deze optilden, wat een goede controle op het verbruik garandeerde. Een ander oud systeem voor de verdeling van water is het rotatiesysteem. In het Midden-Oosten zijn rotatiesystemen nog steeds te vinden in dorpen die over een bron beschikken. Het water uit deze bron wordt in een basin geleid. Elke dag krijgt één in het dorp wonende familie de gelegenheid dit basin te legen. Verder zijn er bijvoorbeeld in delen van Afrika goed functionerende informele dorpsarrangementen rond publieke bronnen die een flexibele aanpassing beogen aan de beschikbaarheid van water. Is er ruim voldoende, dan kan het worden gebruikt voor het bewateren van voedselgewassen. Is dat niet het geval, dan wordt de toepassing beperkt tot de huishouding.

Belangrijke varianten van vreedzame oplossingen ontstonden rond irrigatie met rivierwater. Zulke vreedzame oplossingen rust(t)en deels op techniek. Er zijn bijvoorbeeld overlaatsystemen ontwikkeld die geschikt zijn voor het afleveren van afgestapte hoeveelheden irrigatiewater. Daarnaast zijn sociaal-polieke arrangementen belangrijk. Hoog ontwikkelde klassieke culturen in de dalen van de Nijl en de Indus hadden hun politieke organisatie toegesneden op het verdelen van irrigatiewater.

Er is een stevige intellectuele traditie die een verband legt tussen ingewikkelde vreedzame arrangementen rond de waterhuishouding en politieke structuren. Dat er zo'n relatie is, valt moeilijk te ontkennen. De Duitse schrijver Friedrich Schiller karakteriseerde Nederland als een waterstaat. In Nederland vormden de zijlvesten, molenpolders en waterschappen (met hun 'dijkgraven') inderdaad eeuwenlang een belangrijk element in de politieke structuur. Amsterdam mocht in de zeventiende eeuw tot in het verre buitenland als wereldmacht worden gezien, maar tegen het hoogheemraadschap Rijnland, dat over het Haarlemmermeer ging, kon de stad niet op. En tussen 1950 en 1970 vormde Rijkswaterstaat praktisch een 'staat in de staat'.

Elites beheersen de toegang tot water

Er is ook een verder strekkende theorie, die het erop houdt dat ingewikkelde arrangementen rond waterbeheer het ontstaan van gemeenschappen met een sterk hiërar-

chisch karakter in de hand zouden werken. Het meest uitgesproken vindt men deze gedachte terug bij de sociale wetenschapper Wittfogel. Hij zag een verband tussen de geïrrigeerde teelt, 'oriëntaals despotisme' en het ontstaan van een onderdrukkende 'hydraulische bureaucratie'. De gedachte hierachter was dat de geïrrigeerde teelt voor een groot surplus zorgt dat door elites wordt toegeëigend. Deze elites weten zich daarbij zo'n positie te verwerven dat ze de boeren praktisch als slaven kunnen gebruiken.

Inderdaad kan men vroeger en nu op irrigatie gebaseerde culturen vinden, waar despoten de dienst uitma(a)k(t)en. En niet alleen in Azië, waar Wittfogel zijn voorbeelden vandaan haalde. De rijstteelt in het achttiende-eeuwse South Carolina (USA) werd bediend door een 'reusachtige hydraulische machine' en bedreven op plantages waar slaven werden gehouden. Met de afschaffing van de slavernij zakte deze vorm van landbouw bedrijven ineen.

Een despotisch regime in de sterk op irrigatielandbouw gebaseerde cultuur was ook te vinden bij de klassieke Maya's en Inca's, in Zuid-Amerika. De Maya's hadden in relatief droge gebieden 'waterbergen', hooggelegen waterbergingen. De elite van de Maya's had 'de hand aan de kraan' bij de verdeling van het water daaruit over de boeren. Dat laatste was ook het geval in meer waterrijke gebieden. Om de band van macht en rijkdom met water te onderstrepen, was de waterlelie het symbool van de Maya-elite.

De klassieke Egyptische irrigatiestaat was een sociale piramide met aan de basis heel veel arme boeren en aan de top een zeer vermogende en machtige despoot: de farao. De organisatie rond de irrigatie in het hedendaagse Egyptische Gezira is nog altijd zeer hiërarchisch. Maar het voorbeeld van het klassieke Egypte geeft meteen ook een zwakte aan van Wittfogel's idee. Egypte was, zo blijkt uit opgravingen, sterk hiërarchisch *voordat* de irrigatielandbouw tot stand kwam. Hooguit hebben de farao's en de hen omringende elites hun positie later versterkt dankzij hun greep op het irrigatiesysteem.

Er zijn ook, in omstandigheden waarin intensief werd geïrrigeerd, sociale structuren ontstaan die een stuk minder despotisch waren en zijn dan wat Wittfogel beschreef. In het Gilgamesh-epos, het product van een vroege, op irrigatie gebaseerde, Mesopotamische beschaving, moet de koning toestemming vragen van de vergaderde burgerij om de held uit te kunnen hangen. Balinese vorstenhuizen leverden vele eeuwen meer theater dan despotisme, en tot een onderdrukkende waterbureaucratie kwam het daar niet, terwijl de irrigatielandbouw goed functioneerde. De verdeling van het water lag op Bali in handen van watertempels en werd vergemakkelijkt door gedeeld geloof. Vergelijkbare arrangementen hebben bestaan in Cambodja, China, Iran en India. In Taiwan worden complexe irrigatievoorzieningen bestuurd door vertegenwoordigers van de gebruikers. In China winnen coöperaties van irrigatiewatergebruikers snel terrein.

In de het 'Wilde Westen' van de Verenigde Staten leidden ruzies over water tot ingrepen 'van hogerhand' met de bedoeling orde op zaken te stellen. Maar tot despotisme leidde dat niet. Her en der werden juist coöperatieve oplossingen bevorderd. In Californië fungeren bijvoorbeeld associaties van irrigerende boeren die

gemeenschappelijk waterrechten inkopen. Ook in een land als Nederland dat complexe arrangementen rond de waterhuishouding heeft, kon despotisme geen wortel schieten. Dat zat hem voor een belangrijk deel in de financiering. Zoals Graaf Floris V van Holland in 1280 vastlegde: 'iedereen' moest meebetalen aan het onderhoud van de dijken: het klooster, de ridder, de priester en de 'gewone man'. En net als aan de overkant van de Noordzee, waar in 1215 de Magna Charta tot stand kwam, hoorde daar ook macht voor de betalenden bij. Bemiddelden maakten de dienst uit in de waterschappen. Dat stond ver af van despotische besluitvorming, maar wil niet zeggen dat de besluitvorming door bemiddelden 'van onderop' altijd tot iets goeds leidde. Bij de ruzie over de versterking van de dijk van Maasland moest in 1512 de landvoogdes (Margaretha van Oostenrijk) er aan te pas komen om orde op zaken te stellen. Iets dergelijks gebeurde later in de zestiende eeuw rond de versterking van de Noord-Hollandse zeewering tegen de Zuiderzee boven het IJ. In de eerste helft van de zestiende eeuw was de dreiging reëel dat de bestaande zeewering het zou begeven, waardoor de Waddenzee zich zou kunnen uitbreiden tot Amsterdam. Er kwam een plan om dat te voorkomen, maar dat stuitte op furieuze tegenstand van Edam dat daardoor zijn open verbinding met de Zuiderzee zou verliezen. Het Edamse verzet tegen de verbetering van de waterkering langs de Zuiderzee zorgde geruime tijd voor een patstelling, totdat koning Philips II de uitvoering van het plan onder rechtstreekse koninklijke bescherming plaatste. Amsterdam en Utrecht hebben eeuwenlang getwist over de plaats waar de sluis in de Vecht moest zitten. Uiteindelijk drukte tijdens de Tachtigjarige Oorlog een telg uit het huis van Oranje door dat de sluis bij Muiden kwam. Dat was beter voor de Hollandse Waterlinie.

Deze ingrepen van bovenaf hadden een positieve uitwerking, maar er waren, gelukkig voor het bestuur van onderop, ook beslissingen van bovenaf die watermanagement van hogerhand in kwaad daglicht stelden. Een treffende illustratie daarvan vormen paus Leo X en de Habsburgse keizer Karel V, die in 1518 een 'dijkaflaat' organiseerden. Men kon daarmee de zonden wegpoetsen en het dijkherstel in de Lage Landen helpen. Hoewel deze dijkaflaat veel geld opbracht, wijst niets erop dat daarmee de dijken daadwerkelijk geholpen waren. Wel kwam het geld de bouw van de Sint Pieter in Rome ten goede. Dat was niet populair in de Lage Landen.

Bemiddelende overheden, rechters en verdragen

Ongewapende oplossingen voor problemen rond water hebben op veel plaatsen wortel geschoten. De Europese landen kennen eeuwenlange tradities van vreedzame arrangementen rond waterbeheer. Vooral dankzij bemiddelende overheden en rechtbanken lukte het in Europa om de binnenlandse twisten in vrede te beslechten. En er zijn in toenemende mate verdragen over oppervlaktewateren. Het eerste verdrag over het gebruik van een Europese rivier, de Weser, dateert van 1212. Sindsdien zijn er in Europa vele verdragen gevolgd. Deze lijden niet te zeer onder ongelijke machtsverhoudingen. Ook buiten Europa zijn er veel voorbeelden van ongewapende oplossingen van problemen rond water. Dat geldt zelfs in gebieden waar de politieke spanningen om te snijden zijn. Lange tijd was het verdrag over de Indus dat in 1960 tussen India en Pakistan werd gesloten, een van de weinige succesvolle overeenkomsten tussen deze twee landen. Tijdens het gewapende conflict over Kargil (1999),

toen de dialoog tussen de Pakistaanse en Indiase regeringen stilviel, bleef het overleg van Pakistaanse en Indiase experts in de Induscommissie gewoon doorgaan. Meer recent is de samenwerking een stuk brozer. De Wereldbank bepaalde bijvoorbeeld in 2005, na een reeds lang lopende twist, dat India een waterkrachtcentrale aan de Chenab-rivier (een zijrivier van de Indus) alleen met toestemming van Pakistan in gebruik mag nemen. Maar India heeft dat genegeerd. En in 2008 droogde de Chenab bijna op toen het reservoir van de Chanab-dam werd gevuld, met als gevolg grote oogstschade voor de benedenstroomse Pakistaanse boeren. India voelt zich in een sterkere positie, getuige een uitspraak van de Indische Minister van Water uit 2002: 'Als wij besluiten het Indusverdrag op te zeggen, is er droogte in Pakistan en moeten de mensen van dat land bedelen voor elke druppel water'. In lijn daarmee wordt thans stevig doorgewerkt aan 33 waterkrachtcentrales in de westelijke zijrivieren van de Indus, die samen 3300 megawatt elektriciteit moeten gaan opwekken. In reactie op de opstelling van India heeft de groepering Jamaat-ut-Dawa opgeroepen tot een heilige oorlog tegen India om het gerechtigde deel van het Induswater ook daadwerkelijk in handen te krijgen.

Vreedzame oplossingen zijn niet alles. Diverse internationale waterverdragen weerspiegelen zozeer de ongelijke machtsverhoudingen dat ze bij tenminste één van de verdragspartijen veel kwaad bloed zetten. Tot deze verdragen behoren het verdrag van 1959 tussen Soedan en Egypte betreffende de Nijl, dat aan Egypte 75% van het Nijlwater toemeet, aan Soedan 25% en aan Ethiopië niets, en het verdrag tussen Bangladesh en India over de gemeenschappelijke rivieren, waarin Bangladesh veel slechter wordt behandeld dan India.

Voorzieningen gericht op wateronttrekking en waterkracht krijgen bij internationale verdragen over oppervlaktewater in het algemeen prioriteit. In een studie aan het eind van de vorige eeuw over 145 internationale waterverdragen bleek 39% betrekking te hebben op waterkracht, 43% op wateronttrekkingen en 4% op scheepvaart. Aan de belangen van de visserij wordt in de regel minder waarde gehecht. Deze spelen in minder dan 1% van de onderzochte verdragen een rol. Vervuiling was in 4% van de verdragen een punt. Soms worden er in waterverdragen curieuze zaken geregeld. Zo regelt een verdrag uit 1957 de samenwerking tussen de toenmalige Sovjet Unie en Iran bij het vinden van menselijke lijken in de rivieren die door de twee staten gedeeld worden. Andere natuursoorten vormen in de regel de sluitpost van regelingen die worden getroffen. De kans op uitsterven van soorten die zijn aangewezen op de rivieren is dan ook relatief groot, zoals in hoofdstuk 7 wordt uiteengezet.

Voorts zijn er de eerste verdragen over grensoverschrijdende grondwatervoorraden. Sinds 2006 is er zowel in de Verenigde Staten als Mexico een wet voor samenwerking betreffende de grensoverschrijdende watervoorraad. Er wordt gewerkt aan iets soortgelijks voor de Guaran-grondwatervoorraad die door Brazilië, Argentinië, Uruguay en Paraguay wordt gedeeld.

Ook in Afrika zijn er verdragen. Er is door Egypte, Libië, Tsjad en Soedan een instantie opgezet, die het grondwater van de Nubische aquifer moet 'managen', maar er is geen overeenstemming over de principes die aan dat management ten grondslag moeten liggen. Verder is er een verdrag tussen Libië, Algerije en Tunesië dat noopt tot consultatie over de meer westelijk gelegen Sahara-aquifer. Ook hier ontbreken echter gedeelde principes over gebruik en verdeling van het grondwater.